

Epifenomenaaliset kvaliat

Fysiikka, kemia ja biologia ovat eittämättä tarjonneet valtamäärin informaatiota itsestämme ja asuttamastamme maailmasta. Käytän tällaisesta informaatiosta nimitystä 'fysikaalinen informaatio', samoin informaatiosta, jota se automaattisesti tuo muassaan. Esimerkiksi lääketieteen tutkija voi kertoa minulle hermostossani käynnissä olevista prosesseista ja niiden suhteista ympäröivän maailman tapahtumiin, aiemmin tapahtuneeseen ja tulevaisuudessa todennäköisesti tapahtuvaan, toisten samankaltaisten ja erilaisten organismien kohtaloihin, ja sen semmoiseen. Jos hän kertoo minulle tarpeeksi, ja olen myös tarpeeksi fiksu yhdistämään nuo asiat oikealla tavalla, hän kuvaa minulle noiden tilojen niin kutsutun funktionaalisen roolin minussa (ja samankaltaisissa tapauksissa organismeissa ylipäänsä). Tätä informaatiota ja sen kaltaista nimitän myös 'fysikaaliseksi'.

En toki väitä, että nämä luonnosmaiset huomiot määrittelevät 'fysikaalisen informaation' ja siihen liittyvät fysikaalisen ominaisuuden tai prosessin ideat ja sen sellaiset. Huomautukseni vain kuvaavat sitä, mitä minulla on mielessä. Näiden ideoiden tarkka määrittely on tunnetusti ongelmallista, samoin siis fysikalismien teesin, jonka mukaan kaikki (oikea) informaatio on fysikaalista informaatiota¹. Toisin kuin eräät, uskon kuitenkin, että määrittelykysymykset koskevat kaikkia tässä kirjoituksessa käsittelemiäni keskeisiä ongelmia.

Minä olen "kvaliafriikki". Uskon, että etenkin kehollisissa tuntemuksissa mutta myös tietynlaisissa havaintokokemuksissa on piirteitä, joita pelkkä fysikaalinen informaatio ei voi koskaan kattaa. Vaikka minulle kerrottaisiin kaikki mahdollinen elävien aivojen hyöriästä, erilaisista olotiloista, niiden funktionaalista rooleista, niiden suhteista eri aikojen ja toisten aivojen tapahtumiin ja niin edelleen, ja yhdistelisin sitten kaikki palaset kuinka taitavasti tahansa, minulle ei olisi kerrottu vielä mitään kipujen tuskallisuudesta, syyhyyn kutinasta, mustasukaisuuden raivosta, tai sitruunan maistamisen, ruusun nuuhkaisemisen, kovan äänen kuulemisen tai taivaisiin tuijottamisen omaleimaisesta kokemuksesta.

Kvaliafriikkejä on moneen lähtöön, ja toiset heistä pitävät fysikalismien vastustustaan perustelemattomana intuition². Minusta he eivät ole reiluja itselleen. Heidän argumenttinsa kulkee tähän tapaan: Mikään fysikaalinen kuvaus ei tavoita esimerkiksi ruusun tuoksua. Siksi fysikalismi on virheellinen kanta. Meidän mielestämme tämä on vallan hyvä argumentti. Sen pätevyyttä ei selvästi kannata kyseenalaistaa, ja minulle ja heille premissi on intuitiivisesti ilmiselvä.

Täytyy kuitenkin tunnustaa, että väite on poleemisesta näkökulmasta heikko. Monien mielestä premissi ei ole intuitiivisesti ilmiselvä, mikä on meidän kannal-

tamme valitettavaa. Siksi pitää esittää argumentti, jonka premissit ovat selkeät kaikille tai ainakin niin monille kuin mahdollista. Tähän pyrin ensimmäisen luvun "tietoargumentilla". Toisessa luvussa asetan tietoargumentin modaalista argumenttia vastaan ja kolmannessa luvussa "Millaista on olla" -argumenttia vastaan. Neljännessä luvussa käsittelem kysymystä kvalioiden kausaalisesta roolista. Suurin este kvalioiden hyväksymiselle onkin uskomus, jonka mukaan niillä pitäisi silloin olla kausaalista vaikutusta fysikaaliseen maailmaan ja erityisesti aivoihin³. Tämä on vaikea hyväksyä kuulostamatta siltä, että uskoo tonttuihin. Neljännessä luvussa pyrin kumoamaan tämän vastaväitteen esittämällä, että kvalioiden pitäminen epifenomenaalisina (oheisilmiöinä) on täysin mahdollinen kanta.

Tietoargumentti kvalioiden puolesta

Ihmisten kyky erotella värejä vaihtelee merkittävästi. Kuvitellaan, että tätä vaihtelua luokiteltaessa törmätään Frediin. Fredillä on löydettyistä paras värinäkö. Hän kykenee tekemään kaikki värierottelut, joihin kuka tahansa ihminen kykenee, ja lisäksi hän voi erottaa värin, jota me muut emme tunnista alkuunkaan. Jos hänelle näytetään läjä kypsiä tomaatteja, hän jakaa ne kahteen suunnilleen yhtä suureen ryhmään täysin johdonmukaisesti. Toisin sanoen jos hänen silmänsä sidotaan, tomaatit sekoitetaan ja side otetaan hänen silmiltään, pystyy hän jakamaan ne pyydettyänsä kahteen tismalleen samaan ryhmään.

Kysymme, miten Fred pystyy tähän. Hän selittää, että kypset tomaatit eivät ole hänen mielestään samanvärisiä, ja tämä pätee itse asiassa suureen joukkoon asioita, jotka me luokittelemme punaisiksi. Missä me näemme yhden värin, hän näkee kaksi, minkä vuoksi hän onkin keksinyt omaan käyttöönsä eron merkiksi sanat "punainen 1" ja "punainen 2". Hän ehkä kertoo meille, että yritettyään turhaan opettaa punaisen 1 ja punaisen 2 välistä eroa ystävilleen hän on tullut siihen lopputulokseen, että koko muu maailma on punainen 1–punainen 2-värisokea. Tai ehkä hän on onnistunut osittain lastensa kanssa: sillä ei ole väliä. Joka tapauksessa hän painottaa, että olisi virhe olettaa punaisen 1 ja punaisen 2 olevan saman värin kaksi sävyä vain, koska "punainen" esiintyy molempien nimissä. Hän vain käyttää yleistä sanaa "punainen", jotta hänen olisi helpompi sopeutua meidän rajoittuneeseen kielenkäyttöömme. Hänelle punainen 1 ja punainen 2 ovat aivan yhtä erilaisia keskenään kuin keltainen ja sininen ja ihan yhtä erilaisia kuin muut värit. Hänen erottelukäyttäytymisensä todistaa tämän: hän erottaa punaiset 1 ja punaiset 2 tomaatit lonkalta mitä erilaisimmissa tilanteissa. Lisäksi Fredin erikoislaatuisen kyvyn fysiologisen perustan tutkimus paljastaa,

että hänen optinen järjestelmänsä pystyy erottamaan punaisen spektristä kaksi aallonpituutta aivan yhtä terävästi kuin me erotamme keltaisen sinisestä⁴.

Meidän tulisi myöntää, että Fred todellakin näkee vähintään yhden värin enemmän kuin me. Punainen 1 on eri väri kuin punainen 2. Me olemme Fredille samantaisia kuin täysin punavihervärisokea on meille. H. G. Wellsin tarina ”The Country of the Blind” kertoo näkevistä täysin sokeiden yhteisössä⁵. Hän ei koskaan saa sokeita uskomaan, että hän näkee, että hänellä on ylimääräinen aisti. He pilkkaavat tätä aistia käsittämättömäksi ja ymmärtävät hänen kykynsä välttää ojaan kaatumista, voittoa tappelut ja niin edelleen juuri tuollaisina kykyinä eikä minään muuna. Sortuisimme samaan erheeseen, jos kieltäytyisimme hyväksymästä, että Fred näkee yhden värin enemmän kuin me.

Millaisia kokemuksia Fredillä on, kun hän näkee punaista 1 ja punaista 2? Millainen on tuo uusi väri, tai nuo värit? Haluaisimme niin kovasti tietää, mutta emme tiedä, ja näyttää siltä, ettei mikään fyysikaalinen informaatio Fredin aivoista tai optisesta järjestelmästä kerro meille sitä. Ehkä saamme selville, että Fredin tappisolut reagoivat tiettyihin spektrin punaisen alueen valoaltoihiin erilaisilla tavoilla, toisin kuin omamme (tai kenties hänellä on ylimääräinen tappisolujen ryhmä). Tämä saa Fredillä aikaan sen kirjavamman joukon aivotiloja, jotka ovat vastuussa visuaalisesta erottelukyvystä. Kaikki tämä ei kuitenkaan kerro meille, mitä eniten haluaisimme tietää hänen värikokemuksestaan. Siinä on jotain, mitä emme tiedä. Voimme kuitenkin olettaa tietävämme kaiken Fredin kehosta, hänen käytöksestään, käytöstaipumuksistaan ja sisäisestä psykologiastaan, ja kaiken hänen historiastaan ja suhteistaan muihin ihmisiin, mistä henkilön fyysikaalinen kuvaus koostuu. Meillä on kaikki fyysikaalinen informaatio. Kaiken tämän tietäminen *ei siis ole* sama kuin kaiken tietäminen Fredistä. Tästä seuraa, että on jotain, mitä fyysikalismi ei tavoita.

Vahvistetaan tätä johtopäätöstä kuvittelemalla, että tutkiessamme Fredin sisäistä toimintaa me saamme selville, kuinka kenen tahansa fysiologian voi muokata merkittävästi osin Fredin kaltaiseksi. Tai ehkä Fred lahjoittaa ruumiinsa tieteenlelle, ja hänen kuoltuaan me voimme siirtää hänen optisen järjestelmänsä jollekulle muulle – yksityiskohdilla ei taaskaan ole väliä. Olennaista on, että tällainen tapahtuma herättäisi valtavaa kiinnostusta. Ihmiset sanoisivat: ”Vihdoin me saamme tietää, millaista on nähdä ylimääräinen väri. Vihdoin me saamme tietää, miten Fred erosi meistä – kuten hän yritti ja yritti kertoa meille niin kauan.” Emme siis ole voineet tietää koko ajan kaikkea Fredistä. Mutta *ex hypothesi* me tiesimme koko ajan Fredistä kaiken sen, mikä ilmenee fyysikalistisessa näkökannassa: niinpä on jotain, mitä fyysikalismi ei tavoita.

Ilmaistaan asia toisin. Leikkauksen *jälkeen* me tiedämme *enemmän* Fredistä ja etenkin hänen värikokemuksistaan. Meillä oli kuitenkin edeltä käsin kaikki se fyysikaalinen informaatio hänen kehostaan ja aivoistaan, jota suinkin saatoimme haluta, todellakin kaikki fyysikalistisissa mielen ja tietoisuuden kuvauksissa käsitelty. On siis enemmän tiedettävää. Niinpä fyysikalismi on puutteellista.

Fred ja uudet värit ovat tietysti ennen kaikkea retorisia välineitä. Saman asian voi kuvata tavallisilla ihmisillä ja väreillä. Loistava tieteenekijä Mary joutuu jostain kumman syystä tutkimaan maailmaa mustavalkoisessa huoneessa mustavalkoisen television avulla. Näkemisen neurofysiologia on hänen erikoisalaansa. Oletetaan, että hän saa kaiken saatavilla olevan fyysikaalisen informaation siitä, mitä tapahtuu nähdessämme kypsiä tomaatteja tai taivaan, tai käyttäessämme sanoja ”punainen” ja ”sininen” ja niin edelleen. Hän saa esimerkiksi selville, mitkä taivaalta tulevat aallonpituuksien yhdistelmät stimuloivat verkkokalvoa, ja kuinka tämä tarkkaan ottaen saa keskushermoston välityksellä aikaan äänihuulten supistumisen ja ilmavirran keuhkoista, minkä tuloksena on lausuma ”Taivas on sininen”. (Tuskin voi kieltää, että kaiken tämän fyysikaalisen informaation voisi periaatteessa saada mustavalkoisesta televisiosta. Muutenhan Open Universityn pitäisi *välttämättä* käyttää väritelevisiota.)

Mitä tapahtuu, kun Mary pääsee ulos mustavalkoisesta huoneestaan tai saa väritelevision? *Oppiiko* hän jotain? Vaikuttaa ilmiselvältä, että hän oppii jotain maailmasta ja tavastamme kokea se visuaalisesti. Mutta sitten on ilmiselvää, että hänen aiempi informaatiossa oli puutteellista. Hänellä kuitenkin oli *kaikki* fyysikaalinen informaatio. *Ergo*: on jotain sen lisäksi, ja fyysikalismi on virheellinen kanta.

Samankaltaista tietoargumenttia voitaisiin selvästi soveltaa makuasteisiin, kuulemiseen, kehollisiin tuntemuksiin tai ylipäänsä mihin tahansa mentaaliin tiloihin, joihin sanotaan liittyvän (kuten usein ilmaistaan) puhtaita tuntemuksia, fenomenaalisia piirteitä tai kvalioita. Jokaisessa tapauksessa johtopäätös on, että kvaliat jäävät fyysikalistisen tarinan ulkopuolelle. Tietoargumentin poleeminen voima taas perustuu siihen, että on vaikea kiistää perusväitettä, jonka mukaan jollakulla voi olla kaikki fyysikaalinen informaatio mutta ei kaikkea saatavilla olevaa informaatiota.

Modaalinen argumentti

Kutsun modaaliseksi argumentiksi seuraavanlaista päätelyketjua⁶. Toisten mielten olemassaolon epäilijät eivät sorru deduktiiviseen loogiseen virheeseen, on heidän näkemyksessään sitten mitä muita ongelmia tahansa.

”Jotkut epäilevät vakavasti sitä, voiko toisissa mahdollisissa maailmoissa olla fysikaalisia kopioitamme, joilta kuitenkin puuttuu tietoisuus.”

Mikään toista koskeva fysikaalinen informaatio ei *jobda loogisesti* siihen, että hän on tietoinen tai tuntee mitään. Tästä seuraa, että on mahdollinen maailma, jonka organimit ovat fysikaalisesti kaikin tavoin kaltaisiamme (muistakaa, että tähän kuuluvat funktionaaliset tilat, fysikaalinen historia ja niin edelleen) mutta jotka eroavat meistä siten, ettei niillä ole lainkaan tietoista mentaalista elämää. Mitä meillä sitten on ja niillä ei ole? Ei mitään fysikaalista *ex hypothesis*. Kaikin fysikaalisiin tavoin me olemme täysin samanlaisia. Tästä seuraa, että on olemassa jotain muutakin kuin puhtaan fysikaalista. Niinpä fysikalismi on virheellinen kanta.⁷

Joskus esitetään vastaväite, että modaalisessa argumentissa fysikalismi ymmärretään väärin, sillä se esitetään *kontingenttina* totuutena⁸. Tämä tarkoittaa kuitenkin vain, että fysikalistit rajoittavat väitteensä *joihinkin* mahdollisiin maailmoihin, etupäässä meidän maailmaamme. Ja modaalinen argumentti kohdistuu vain tätä heikompaan väitettä vastaan. Jos *meidän* maailmassamme meillä, puhumattakaan muiden maailmojen asukeista, on piirteitä, jotka puuttuvat toisten mahdollisten maailmojen fysikaalisilta kopioiltamme, meillä on ei-fysikaalisia piirteitä tai kvalioita.

Modaalargumentin ongelma on, että se perustuu kiistanalaiseen modaaliseen intuitioon. Se on kiistanalainen, koska se on kiistetty. Jotkut epäilevät vakavasti sitä, voiko toisissa mahdollisissa maailmoissa olla fysikaalisia kopioitamme, joilta kuitenkin puuttuu tietoisuus. Lisäksi ainakin yksi näin intuitiivisesti ajatellut on alkanut epäillä kantaansa⁹.

Mielipidemittaukset vaikuttavat varmaan aika heikolta lähestymistavalta modaalisesta argumentista keskusteltaessa. Useasti meillä ei kuitenkaan ole parempaakaan tapaa, kun pohditaan modaalisia intuitioita. Muistakaa myös, että lähtökohtanamme oli etsiä argumenttia, joka olisi poleemisesti käyttökelpoisin.

Toki voimme asettua tietoargumentin puolustajan asemaan ja hyväksyä mainitun modaalisen intuition, mutta tämä *johtuu* aiemmin hyväksymästämme johtopäätöksestä, jonka mukaan kvaliat jäävät fysikalistisen

kertomuksen ulkopuolelle. Hyväksyntämme ei ole tuon johtopäätöksen peruste. Asiaa monimutkaistaa lisäksi se, että fysikaalisten asioiden ja kvalioiden välistä yhteyttä pidetään joskus samanlaisena kuin esteettisten ja luonnollisten ominaisuuksien suhdetta. Kahden mahdollisen maailman, joiden ”luonnolliset” piirteet (mukaan lukien tietoisten olentojen kokemukset) ovat samanlaiset, täytyy osua yksiiin myös esteettisiltä ominaisuuksiltaan, mutta on uskottavaa väittää, että esteettisiä ominaisuuksia ei voi palauttaa luonnollisiin.

”Millaista on olla” -argumentti

Kirjoituksessaan ”Millaista on olla lepakko?” Thomas Nagel väittää, että ”mikään määrä fysikaalista informaatiota ei kerro meille, millaista on olla lepakko, emmekä me ihmisolennot todella voi kuvitella, millaista on olla lepakko.”¹⁰ Syy tähän on, että lepakkona olemisen voi ymmärtää vain sen näkökulmasta, joka ei ole meidän näkökulmamme, eikä sitä voi tavoittaa fysikaalisiin käsitteihin, jotka ovat olennaisesti ymmärrettäviä monista näkökulmista.

On tärkeää erottaa tämä argumentti tietoargumentista. Kun valittelin, ettei täydellinen fysikaalinen informaatio riittäisi kertomaan, millainen hänen värikokemuksensa on, en valittanut kyvyttömyyttä saada selville, millaista on *olla* Fred. Väitin, että hänen kokemuksessaan on *jotain*, jokin ominaisuus, josta emme pääse perille. Ja jos ja kun me pääsemme perille siitä, mikä tämä ominaisuus on, emme vielä tiedä, millaista on *olla* Fred, mutta me tiedämme hänestä *enemmän*. Mikään Frediä koskeva informaatio, on se fysikaalista tai ei, ei kata Frediä koskevaa ”sisältä katsottua” tietoa. Me emme ole Fredejä. Fredillä on siten koko joukko tiedon palasia, jotka hän sanallistaa tyyliin ”*juuri minä olen...*”, eikä meillä voi olla niitä, koska me emme ole hän.¹¹

Kun Fred näkee värin, jonka hän yksin kykenee näkemään, hän tietää ensinnäkin, miten hänen kokemuksensa siitä poikkeaa punaisen näkemisen kokemuksesta. *Toiseksi* hän tietää, että hän itse näkee sen. Fysikalistien

”Humen esimerkin sanoin: yhtä sinisen sävyä koskevan tiedon pohjalta me voimme selvittää, millaista olisi nähdä toisia sinisen sävyjä.”

ja kvaliafriikkien pitäisi myöntää, että mikään minkään sortin informaatio, jota *muilla* on *Fredistä*, ei ole jälkimmäisen kaltaista tietoa. Minun vastaväitteeni kuitenkin kosketti ensimmäistä tiedon luokkaa. Hänen kokemuksensa erityislaatu on varmasti sitä koskeva fakta, jonka fysikalismi jättää huomiotta, koska mikään fysikaalinen informaatio ei kerro meille, mitä se on.

Nagel puhuu kuin hänen esiin nostamansa ongelma koskisi yhden kokemuksen yleistämistä toiseen tai vieraan kokemuksen kuvittelemista tutun kokemuksen perusteella. Humen esimerkin sanoin: yhtä sinisen sävyä koskevan tiedon pohjalta me voimme selvittää, millaista olisi nähdä toisia sinisen sävyjä. Nagel väittää, että ongelmana on lepakoiden ja vastaavien erilaisuus meihin. Tässä on vaikea nähdä vastaväitettä fysikalismille. Fysikalismi ei kuulu erityisiä väitteitä, jotka koskevat ihmisten kuvittelun tai yleistämisen kykyjä, ja onkin vaikea nähdä, miksi näin pitäisi olla.¹²

Oli miten oli, tässä vaiheessa tietoargumenttiimme ei sisälly oletuksia. Jos fysikalismi olisi totta, riittävä Frediä koskeva fysikaalinen informaatio poistaisi tarpeen yleistää tai ryhtyä erityisiin kuvittelukyvyyn tai ymmärryksen ponnistuksiin saadaksemme selville kaiken hänen erityislaatuista värikokemuksestaan. *Meillä olisi jo hallussa tuo informaatio*. Mutta meillä selvästikään ei ole sitä. Tämä oli argumentin ydin.

Epifenomenalismin mörkö

Onko yhtään *hyvää* syytä kieltäytyä hyväksymästä sitä ajatusta, että kvaliat eivät pysty vaikuttamaan fysikaaliseen maailmaan kausaalisesti? Väitän, että ei ole, mutta tuolloin en sano mitään kahdesta näkökannasta, jotka klassiseen epifenomenalistiseen kantaan yhdistetään. Ensimmäisen mukaan mentaaliset *tilat* eivät vaikuta fysikaaliseen maailmaan. Minua kiinnostaa vain puolustaa sitä kantaa, että kvalioiksi kutsumieni mentaalisten tilojen *ominaisuuksien* vuoksi niiden olemassaolo tai puute ei vaikuta lainkaan fysikaaliseen maailmaan. Toisen mukaan mentaalinen on kausaalisesti *täysin* vaikutuksetonta. Sillä

minä väitän ainoastaan, että kenties on uskottava, että *kvalian* esiintymisellä on väliä *toisille mentaalisille tiloille*, mutta ei millekään fysikaaliselle. Yleiset pohdinnat siitä, miten kvalioiden esiintymisestä voi tulla tietoiseksi, tukevatkin tällaista asennetta.¹³

Yleensä esitetään kolme syytä siihen, miksi kivun sattumisen kaltaisen kvalian täytyy vaikuttaa kausaalisesti fysikaaliseen maailmaan, joten esimerkiksi sen esiintymisen täytyy vaikuttaa jotenkin siihen, mitä tapahtuu aivoissa. Väitän, ettei yksikään näistä syistä ole vakuuttava. (Alec Hyslop ja John Lucas vakuuttivat minut tästä.)

(1) Oletetaan vain ilmiselväksi, että kivun sattuminen vaikuttaa siihen, että yksilö pyrkii välttämään kipua, sanoo ”Sattuu” ja niin edelleen. Mutta siteeratakseni Humea käänteisesti, mikä tahansa voi olla aiheuttamatta mitä tahansa. B voi seurata A:ta kuinka monta kertaa tahansa, ja on yhteyden kausaalisuus alkujaan kuinka ilmiselvää, voidaan hypoteesi ”A aiheuttaa B:n” kumota kattavalla teoriolla, joka osoittaa molemmat yhteisen kausaalisen prosessin erillisiksi tuloksiksi.

Tottumattoman silmin valkokankaalla vasemmalta oikealle heilahtava Lee Marvinin nyrkki ja sitä välittömästi seuraava kuva John Waynen samaan suuntaan liikkuvasta päästä näyttää kausaaliselta jos mikä¹⁴. Tietysti toisen kaltaiset kuvat seuraavat ensimmäisen kaltaisia kuvia lukemattomissa länkkäreissä. Tällä ei ole mitään merkitystä, kun me tunnemme kattavan teorian siitä, miten molemmat tuollaiset kuvat ovat tulosta taustalla olevasta kausaalisesta prosessista, johon liittyy projektori ja filmiä. Epifenomenalisti voi sanoa täysin samaa esimerkiksi kivun ja sattumisen yhteydestä. Se on yksinkertaisesti seurausta siitä, että tietyt aivojen tapahtumat saavat aikaan molemmat.

(2) Toinen vastaväite liittyy Darwinin evoluutio-teoriaan. Luonnonvalinnan mukaan aikojen kuluessa kehittyvät piirteet ovat hyödyllisiä eloonjäännille. Voimme olettaa, että kvaliat kehittyivät ajan myötä – meillä on niitä ja varhaisimmilla elämänmuodoilla ei

Anne Rossi, *Puhallus* (2009), öljy kankaalle, 90 x 145 cm, yksityiskohta. Pohjanmaan museo, valokuva Erkki Salminen.

ole – joten meidän pitäisi olettaa, että kvaliat avittavat selviämistä. Vastaväite perustuu siis siihen, että kvaliat tuskin voisivat auttaa meitä, jos ne eivät olisi tekemisissä fyysikaalisen maailman kanssa.

Argumentti on kieltämättä houkutteleva, mutta siihen on hyvä vastalause. Jääkarhuilla on erityisen paksu ja lämmin turkki. Evoluutioteoria selittää tämän (uskokseni) huomauttamalla, että paksu ja lämmin turkki edistää selviämistä arktisilla alueilla. Paksu turkki tarkoittaa kuitenkin myös painavaa turkkia, ja painava turkki taas *ei* auta eloonjäämistä. Se hidastaa eläintä.

Tarkoittaako tämä, että olemme kumonneet Darwinin opin, koska olemme löytäneet evoluution myötä syntyneen piirteen – painavan turkin – joka ei auta eloonjäämistä? Selvästikään ei. Lämmin turkki tuo väistämättä mukanaan painavan turkin (tuolloin modernia eristystekniikkaa ei ollut käytössä), ja lämpimän turkin tarjoamat selviämisedut olivat merkittävämmät kuin painavan turkin haitat. Olennaista on, että Darwinin teorian pohjalta me voimme ainoastaan sanoa, että meidän tulisi olettaa jokaisen evolutiivisesti kehittyneen piirteen olevan *joko* hyödyllinen selviämislle *tai* sen sivutuote. Epifenomenalistin mukaan kvaliat kuuluvat jälkimmäiseen kategoriaan. Ne ovat sellaisten aivoprosessien sivutuotteita, jotka ovat hyvin hyödyllisiä selviämislle.

(3) Kolmas vastaväite perustuu siihen, millä tavoin me opimme tietämään toisista mielistä. Ainakin osittain me opimme tietämään toisista mielistä tuntemalla toisten käyttäytymistä. Luonteeltaan päättely on jossain määrin kiistanalaista, mutta sitä ei kiistetä, että se lähtee liikkeelle käyttäytymisestä. Siksi me ajattelemme, että kivet eivät tunne ja koirat tuntevat. Vastaväite kuitenkin jatkuu. Kuinka henkilön käytös voi antaa syyn uskoa, että hänellä on samanlaisia kvalioita kuin minulla, tai lainkaan kvalioita, jollei tuota käytöstä katsota kvalioiden *seuraukseksi*? Perjantain jalanjälki oli todiste Perjantain olemassaolosta, koska jalanjäljet ovat kausaalista tulosta ihmisistä, joilla on jalat. Epifenomenalisti ei kuitenkaan voi nähdä käytöstä, tai itse asiassa mitään fyysikaalista, kvalioiden tulokseksi.

Mutta ajatellaanpa, että luen *New York Timesista* Spursien voittaneen. Tämä on oivaa todistusaineistoa sen puolesta, että myös *Telegraph* on raportoinut Spursien voitosta, vaikka (näin uskon) *Telegraph* ei otakaan urheilutuloksia *Timesista*. Molempien on pitänyt lähettää reporterinsa peliin. *Telegraphin* reportaasi ei ole missään mielessä tulosta *Timesin* reportaasista, mutta toinen todistaa silti pätevästi toisesta.

Tähän liittyvä järjeily voidaan rekonstruoida seuraavasti. Luen *Timesista*, että Spursit voittivat. Tämä antaa syyn uskoa, että Spursit ovat voittaneet, koska tietääkseni Spursien voitto on uskottavin kandidaatti *Timesin* reportaasin syyksi. Tiedän kuitenkin myös, että Spursien voitolla on ollut monia muita seurauksia, joihin kuuluu melkein varmasti reportaasi *Telegraphissa*.

Perustelen yhdestä vaikutuksesta käsin sen syyhyn ja

siitä toiseen vaikutukseen. On yhdentekevää, että kumpikaan vaikutus ei ole toisensa syy. Epifenomenalisti hyväksyy, että kvaliat ovat seurausta siitä, mitä aivoissa tapahtuu. Kvaliat eivät aiheuta mitään fyysikaalista, mutta ne ovat seurausta jostain fyysikaalisesta. Niinpä epifenomenalisti voi argumentoida kvalioiden olemassaolon toisten käytöksestä päättämällä toisten käytöksistä niiden syihin toisten aivoissa ja niistä käsin taas kvalioihin.

Voit olla syystä tai toisesta sitä mieltä, että tämä on paljon epäilyttävämpi päättelyketju kuin sen malli lehtien uutisoinnissa. Olet oikeassa. Toisten mielten ongelma on merkittävä filosofinen probleemi, lehtiutisten ongelma ei ole. Tämä ei kuitenkaan ole erityinen ongelma epifenomenalismille toisin kuin esimerkiksi interaktionismille.

Esittämälleni kolmelle vastalauseelle on hyvin ymmärrettävä vastaus: ”Hyvä on, epifenomenaalisten kvalioiden olemassaolon kumoamiseksi ei ole tyrmävää argumenttia. Siitä huolimatta ne ovat liikapainoa. Ne eivät *tee* mitään, ne eivät *selitä* mitään, vaan ne vain paapovat dualistien intuitioita. Hämäräksi jää, miten ne mahtuvat tieteen maailmaan. Lyhyesti sanottuna me emme ymmärrä emmekä voikaan ymmärtää niiden syntyjä syviä.”

Tämä pitää täysin paikkansa, mutta se ei ole este kvalioille, sillä se perustuu ylitiöoptimistiseen näkemykseen ihmiselämästä ja sen kyvyistä. Olemme evoluution tuloksia. Me ymmärrämme ja aistimme maailmaa juuri näin, jotta selviytyisimme. Epifenomenaalisilla kvalioilla ei ole selviytymislle mitään merkitystä. Evoluutiomme missään vaiheessa luonnonvalinta ei suosinut niitä, jotka ymmärtäisivät, mistä heidän toimintansa johtuu ja mitkä lait sitä hallitsevat, tai miksi he ovat ylipäänsä olemassa. Siksi mekään emme kykene siihen.

Ei ymmärretä lainkaan tarpeeksi, että fysikalismi on erittäin optimistinen näkemys kyvyistämme. Jos se on tosi, meillä on kuva paikastamme maailmanjärjestyksessä, vaikkakin se on kovin karkeasti piirretty. Tietty monimutkaisuus käy yli ymmärryksemme – neuroneita on hirmuisen paljon – mutta periaatteessa kaikki on käsillä. Ajatelkaapa kuitenkin sitä edeltävää todennäköisyyttä, että kaikki universumissa on sellaista, jolla on tavalla tai toisella merkitystä *Homo sapiensin* selviämislle. Se lienee kovin alhainen. Sittenhän täytyy myöntää, että on semmoinen maailman laita, kenties laajakin, jonka tietämisen tai ymmärryksen äärelle mikään evoluutio ei voi meitä tuoda – siitä yksinkertaisesta syystä, että sellainen tieto ja ymmärrys on merkityksetöntä selviämislle.

Fysikalistit korostavat tavallisesti, että heidän mielestään me olemme osa luontoa, eikä siinä mitään. Jos kuitenkin olemme osa luontoa, luonto jätti meidät tällaisiksi ties kuinka monien evoluution vuosien jälkeen, ja jokainen askel tuossa evolutionäärisessä kehityksessä on eloonjäämiskyvyn säilymisen tai kasvattamisen tarpeen rajama sattumien summa. On ihme, että ymmärrämme näinkin paljon, eikä ole mikään ihme, että kauas ymmärryskymme tuolle puolen jää joitain asioita. Yksi niistä voi olla, miten epifenomenaaliset kvaliat istuvat asioiden tilaan.

Tämä voi vaikuttaa turhan pessimistiseltä näkemykseltä meidän kyvystämme luoda todella kattava kuva maailmastamme ja paikastamme siinä. Oletetaanpa, että löytäisimme meren syvänteiden pohjalta eräänlaisen merietanan, joka ilmentäisi älykkyyttä. Kenties selviäminen noissa oloissa vaatisi rationaalisia kykyjä. Älykkyydestään huolimatta noilla merietanoilla on kovin rajoittunut käsitys maailmasta verrattuna omaamme, minkä selittää niiden välittömän ympäristön luonne. Silti ne ovat kehittäneet tieteitä, jotka toimivat noiden käsitysten rajoissa yllättävän hyvin. Heillä on myös filosofeja, joita kutsutaan etanisteiksi. Toiset kutsuvat itseään kovamieliseksi etanisteiksi, toiset myöntävät olevansa hentomielisiä etanisteja.

Kovamieliset etanistit väittävät, että noiden käsitysten rajoissa (tai niitä likeisesti muistuttavissa rajoissa, jotka nousevat esiin tieteiden kehittyessä), voidaan kaikki kuvata jäännöksettä. Heikkouden hetkinä nuo kovamieliset etanistit myöntävät tuntevansa, että jotain jää heidän

teorioidensa ulkopuolelle. He vastustavat tätä tunnetta ja vastustajiaan hentomielisiä etanisteja huomauttamalla – ihan oikein – ettei yksikään etanisti ole kyennyt selittämään, kuinka tämä salaperäinen ylijäämä mahtuu heidän tieteidensä noudattamaan ja edelleen kehittämään erittäin menestyneeseen näkemykseen siitä, miten heidän maailmansa toimii.

Merietanoitamme ei ole olemassa, mutta niitä voisi olla. Voisi olla myös superolentoja, jotka olisivat meille samanlaisia kuin me noille etanoille. Emme voi omaksua näiden superolentojen näkökulmaa, koska emme kuulu heihin, mutta sellaisen näkökulman mahdollisuus on mielestäni vastaläake ylenmääräiseen optimismiin.¹⁵

Suomentanut Ville Lähde

(alun perin: Epiphenomenal Qualia. *Philosophical Quarterly*. Vol. 32, 1982, 127–136)

Vitteet & Kirjallisuus

- 1 Ks. esim. Mellor, D. H., *Materialism and Phenomenal Qualities*. *Aristotelian Society*. Supp. Vol. 47, 1973, 107–119 sekä Cornman, J. W., *Materialism and Sensations*. Yale University Press, New Haven & London 1971.
- 2 Erit. arkikeskusteluissa, mutta ks. esim. Campbell, Keith, *Metaphysics*. Dickenson, Belmont 1976, 67.
- 3 Ks. esimerkiksi Dennett, D. C., *Current Issues in the Philosophy of Mind*. *American Philosophical Quarterly*. Vol. 15, 1978, 249–261.
- 4 Tämän ja vastaavat myöhemmät tarkennukset vitte toki ilmaista Landin teorian käsitteistöllä, jos haluatte. Ks. esim. Land, Edwin H., *Experiments on Color vision*. *Scientific American*. Vol. 200, 84–99.
- 5 Wells, H. G., *The Country of the Blind and Other Stories* (1904; Penguin, Harmondsworth 2007). [Suom. huom.]
- 6 Ks. esim. Campbell, Keith, *Body and Mind*. Doubleday, Garden City 1970; Kirk, Robert, *Sentience and Behavior*. *Mind*. Vol. 83, 1974, 43–60.
- 7 Välttääkseni epäolennaisia superveniens-

- 8 Ks. esim. Lycan, W. G., *A New Lilliputian Argument Against Machine Functionalism*. *Philosophical Studies*. Vol. 35, 1979, 279–287, 280; Locke, Don, *Zombies, Schizophrenics and Purely Physical Objects*. *Mind*. Vol. 85, 1976, 97–99.
- 9 Ks. Kirk, R., *From Physical Explicability to Full-blooded Materialism*. *Philosophical Quarterly*. Vol. 29, 1979, 229–237. Katso myös argumentit modaalista intuitiota vastaan: Shoemaker, Sydney, *Functionalism and Qualia*. *Philosophical Studies*. Vol. 27, 1975, 291–315.
- 10 Ks. Nagelin artikkeli tässä lehdessä. Tästä artikkelista pitää sanoa pari asiaa. Ensinnäkin huolimatta siitä, että otan siihen etäisyyttä, olen saanut siltä paljon. Toiseksi tekstin painopiste muuttuu, ja sen lopussa Nagel ei vastusta niinkään fysikalismia kuin kaikkia olemassa olevia mielen teorioita, koska ne jättävät näkökulman huomiotta. Tämä pätee myös niihin teorioihin, jota sallivat (palautumattomat) kvaliat. (Jackson siteeraa Nagelia väärin. Nagelin tekstissä ei esimerkiksi esiinny lainkaan ilmausta ”fysi-

- 11 kaalinen informaatio”. [Suom. huom.] Tiedosta *de se* Daniel Lewisin sanoin: *Attitudes de dicto and de se*. *Philosophical Review*. Vol. 88, 1979, 513–543.
- 12 Ks. Laurence Nemirowin kommentit artikkeliin ”Millaista on olla lepakko?” hänen arvioissaan Thomas Nagelin teoksesta *Mortal Questions* *Philosophical Review*. Vol. 80, 1980, 473–477. Olen tässä kohdin velkaa erityisesti kiitollisuudenvelassa David Lewisille, jonka kanssa kävin tärkeitä keskusteluja.
- 13 Ks. arvioni teoksesta Campbell K., *Body and Mind*. *Australasian Journal of Philosophy*. Vol. 50, 1972, 77–80.
- 14 Ks. Piaget, Jean, *The Child’s Conception of Physical Causality*; julk. uud. teoksessa *Essential Piaget*. Routledge, London 1977.
- 15 Olen kiitollinen Robert Pargetterille lukuisista kommentista sekä hänen vastalauseistaan huolimatta neljännelle osiolle tekstistä Meehl, Paul E., *The Complete Autocerebroscopist*. Teoksessa Feyerabend, Paul & Maxwell, Grover (toim.), *Mind, Matter and Method*. University of Minnesota Press, Minneapolis 1966.